

Aleš Janšta

Válečná fronta na Břeclavsku (duben–květen 1945)

Čas zapominání

Plynoucí čas nás stále více vzdaluje od doby, kdy skončila druhá světová válka. V našich zemích to navíc znamenalo, že tehdy, před 55 lety, prošla válečná fronta i našimi domovy. Minula doba, kdy se každoročně, již zcela formálně, připomínalo výročí konce války – osvobození. Dynamická doba posledních deseti let odsunula tuto historickou epochu do pozadí. Teprve až celý svět připomenul tento předěl v dějinách lidstva, došlo k oživení paměti i u nás. Dočasný výpadek z české paměti je ale nesrovnatelný z celkovým postižením našich dvou spřízněných sousedů. Tato vleklá choroba přetrvávala zvláště u bývalých spoluobčanů v pohraničí. Z paměti jim zcela vypadla nejtragičtější část dějin 20. století. O masovém násilí vůči většině národů Evropy vůbec nic neví. Koncentrační tábory, Lidice a likvidace židovského obyvatelstva jsou podle nich jen výmysly propagandy. Útlak, příkoří a hlavně jejich vyhnání, to všechno zavinila neoprávněně vzniklá Československá republika. A jako druhou stranu mince: do současných dnů odkládána omluva a odškodnění obětí, místo toho zpochybňování nevyvratitelných skutečností a politické i hmotné požadavky sudetských Němců. Připomíná to v nejhorší podobě úsloví, jak zloděj křičí, chytte zloděje. Evropské národy mají ale lepší paměť, toto údobí i důsledky si prožili společně. Ani my nemůžeme zapomenout.

Důsledky této ničivé události světového rozsahu doznívaly dlouho. Ztráty lidských životů, množství zničených hodnot. Stejně tak rozvrácená společenství a demoralizující důsledky války. Proti tomuto negativnímu dědictví převládla úporná snaha obnovit denní život obyvatel a společnosti.

Okupace pohraničí

Proti vnitrozemí se náš kraj lišil tím, že území bylo násilně rozděleno a v poslední etapě války vystaveno krutým důsledkům bojů. Osudy lidí v pohraničí byly a jsou vždy dramatičtější. Způsob, jakým byla většina okresu „přivtělena k Velkoněmecké říši“, odporovalo i dohodnutým podmínkám. K 20. říjnu 1938 bylo ze současného Břeclavského okresu odtrženo 43 obcí a připojeno k Německu (Gau Niederrhein). Připočítat lze dalších 14 obcí, které podle tehdejšího územního členění patřily k menším, soudním okresům (Židlochovicko, Pohofelicko, Moravsko-Krumlovsko). Od roku 1960 (nové územní uspořádání) již nepatřily do rozšířeného okresu Břeclav.

První shromáždění příslušníků NSDAP po říjnu 1938 v Hustopečích

Ve zbytku bývalých okresů zůstalo 37 českých obcí proti 57 německým (ve skutečnosti se smíšeným obyvatelstvem). Z tehdejšího Hustopečského okresu s počtem 25810 obyvatel ubylo 10662 osob německé národnosti. Podle připomínané „dohody“ měly být k Německu připojeny jen obce s převahou německého obyvatelstva. Skutečnost byla zcela jiná. V Břeclavi k celkovému počtu 11 220 Čechů bylo jen 1 582 Němců, zůstal ale Lundenburg. V Hustopečích byl poměr 1 715 Čechů k 1 862 Němcům. A tak stejně jako se v roce 1918 těžce prosazovaly české Hustopeče, tak opět zvítězil Auspitž.

Absurdnost vynucené záměny Hustopečí, Kurdějova a Starovic se projevila následnou izolací od českého okolí. Původní tržní a hospodářské centrum zcela zaniklo. Většina Čechů odešla z Hustopečí do vnitrozemí, ale i tak zde zůstalo 155 rodin se 745 českými příslušníky. Nelogický výběžek do českého území zcela odřízl českou obec Šakvice od vnitrozemí. Teprve zbudovaná komunikace je spojila se Starovičkami a zbytkem země.

Jiná situace byla jen v Mikulově s opačným poměrem. Vůči 898 místním Čechům, drtivá převaha 6 409 Němců, a proto Nikolsburg, posvěcený samotným Hitlerem. Není možné pominout skutečnost, že v mnoha obcích tehdy převažovalo německé obyvatelstvo (Valticko, Mikulovsko, Pohořelicko).

Češi a Němci

Vméstnat vzájemné vztahy obou národností do zhuštěné podoby není jednoduché. Kořeny rozporů jsou již v historickém vývoji – kolonizaci, germanizaci i určitých formách koexistence po několik století. Idylou nebyl ani život našich národů pod Rakousko-Uherskou monarchií. Rozhodující pro Čechy byl vždy nepříznivý poměr národnostního složení, zvláště ve městech, v úředním jazyku a pověstné byrokracii „černého dvouhlavého orla“. K zosílení tohoto vztahu došlo v závěru 19. století a k vyvrcholení ve století následném. Pro poslední období je podstatné to, co mu předcházelo. V našem teritoriu to byl již vzpomenuť odpor k připojení do vzniklé Československé republiky. Obyvatele Valticka, Mikulovska a Hustopečí musela donutit váha mezinárodních dohod a v několika případech i obsazení tzv. „Slováckou brigádou“.

Nacisté

Ve třicátých letech začíná soustavná a cílená propaganda směřující k odtržení našeho pohraničí. Ve výhledu to měl být první krok k následné likvidaci rozdělené republiky. Německé obyvatelstvo bylo masově „zpracováváno“ nacistickou ideologií, kterou nadšeně přijímala především mládež. Srazy zfanatizovaných německých studentů a bojechtivých mladíků se uskutečnily nad Mikulovem, Klentnicí a Děvičkami. Hesla, zpěvy, prapory s „hakenkreuzem“ a ohně provokovaly hysterii a vášně. „Sieg Heil, Sieg Henlein“ znělo všude. Ilustrací jsou tehdejší hesla:

*Beneš, spar dich deine Gelder,
Hitler kommt nicht über Felder,
Hitler kommt durch die Luft,
wenn ihn Konrad Henlein ruft*

(Beneši, šetři si peníze, Hitler nepřijde přes pole, Hitler přijde vzduchem, když ho zavolá Konrad Henlein). Byla to zřejmě reagence na intenzivní budování našich pohraničních pevností. K zastrašení Čechů se šířila šeptandou zpráva, že „až přijde den, poženem z Mikulova Čechy, jako žene Vůdce z Vídne židly“. V časopise Břeclavský kraj bylo reprodukováno heslo napsané Němci na vratech: „Vy Češi jste ukradli půdu, tábněte ven, nebo přijde Hitler s plynem a bomby a vyrazí vás všechny ven“. Vyvrcholení této zastrašovací přípravy dosáhlo v májových dnech roku 1938. Ozbrojené skupiny, zformované a řízené vojensky, napadaly české obyvatele v Mikulově, Bulharech, Drnholci, Pouzdřanech, Hustopečí. S největší brutalitou byli napadáni a terorizováni čeští a němečtí antifašisté. Naše nedůrazná obrana, vládní příkazy ozbrojeným silám o zachování klidu a v závěru i postoj západních spojenců přivedly zemi k osudovému říjnu 1938.

V následné okupaci našeho pohraničí vítalo německé obyvatelstvo „osvoboditele“, němečtí vojáci vykupovali české zboží, místní a dosazení nacisté obsazovali správu měst a obcí. Češi byli vyhnáni, zařízení českých škol bylo zničeno, státní symboly zhanobeny. Byly skáceny lípy svobody, likvidovány české názvy ulic a obchodů. Česká řeč byla zakázána. Němci se ujali snadno získaného majetku a ke slovu se dostali „arizátoři“ židovského majetku. Na těchto našich občanech se zvláště projevila krutost „nového, německého pořádku“. Od soustředění v „lágrech“, až po konečnou fázi hrůzného holokaustu v plynových komorách. Politické vítězství nacistické ideologie dosáhlo vrcholu. V NSDAP je organizováno 99,26 % veškerého obyvatelstva.

Zhodnotit šest let německého působení na našem území lze i docela stručně: naprosto vše bylo podřízeno probíhající válce. S počátečním nadšením se hlásili dobrovolně první vojáci, aby v německé armádě splnili „svoje

Němečtí cyklisté s pancéřovými pěštní

Výcvik střelby příslušníků SA (chlapci od 16 let)

dějinné poslání“. Postupně stále starší ročníky mužů již neodcházely dobrovolně, ale byly povolávány. Brzy se projevil nedostatek pracovních sil. V Hustopečích to nevyřešil ani přísun 150 francouzských zajatců, deportovaných Poláků, Ukrajinců a obyvatel Balkánu. Zavedením potravinových lístků se řešily nedostatky v zásobování obyvatelstva. Byl to důsledek stále se zvyšujících dodávek pro armádu. Ani první nálety na města v zázemí, nepříznivé zprávy z fronty s narůstajícími počty padlých nenarušily bezmeznou víru v ovládnutí Evropy. Tisíce uprchlíků z bombardovaných měst Říše hledalo záchranu na venkově. V zachovaných seznamech z Hustopečí je zapsáno 165 žen a dětí z Vídně i Německa. Byly přidělovány do místních domácností. Příznivě nebyli přijímáni ani „soukmenovci“ z Bessarábie. Do Hustopečí jich ve dvou etapách přijelo 1 200. Pro desítku rodin byly zabrány hospodářství v nejbližších českých obcích. Vraceli se také Němci z dříve okupovaných území. S blížící se frontou vzrůstala nervozita a obavy. Exponovaní nacisté, kteří se snažili držet moc do posledních dnů, byli často krutější než řadové německé vojsko.

Mikulovský okresní vedoucí NSDAP, jinak sedlák z Drnholce, názorně předvedl, jak se odchází z okupované země. Na tajné poradě 2. dubna 1945 za účasti župního vedoucího Dr. Jury z Mistelbachu a dalších funkcionářů byly projednány zvláštní směrnice. Šlo

o stanovení postupu pro případné obsazení území Sovětskou armádou. Prostor Mikulovska byl rozdělen na úseky s určením buď totálního hospodářského vyklizení, nebo zničení. Plán vyklizení byl realizován odvozem obilí ze skladů v Novosedlích a Hustopečích. Z cukrovaru v Pohořelcích to byly zásoby cukru. Odvoz 1 400 vagónů cukru z Břeclavi již nestihli, a tak byl sklad zapálen. Stáda dobytka byla hnána směrem ke Znojmu. Plán zničení vyvrcholil zapálením

mikulovského zámku s nenahraditelnými ztrátami muzejních sbírek z celé Evropy. Policejní složky také nezůstaly nic dlužné své pověsti. Ještě poslední dny před útekem z Mikulova popravily v lomu u Turoldu vojenské zběhy a civilisty, kteří jim poskytli pomoc. Nejdrastičtější byla poprava 21 maďarských židů, kteří pracovali v místní cihelně.

Do plánovaného vyklizení patřila i evakuace německého obyvatelstva. Plně se zdařila v Lednici, z Mikulova odjelo zvláštním vlakem a autobusy 2000 osob až do Lince. K pokračování evakuace na Pohořelickou již nedošlo, zastavil ji rychlý postup fronty.

V dalších místech nacističtí funkcionáři nečekali až do konce. Chránění vyzbrojenými starci a dětmi v uniformách „Volkssturmu“ naložili nakradený majetek a odjeli. I movitější Němci prchali, pokud ještě bylo kam. Po skončení bojů v našem prostoru zbylo jen sousední Rakousko. Také v Hustopečích většina obyvatelstva utekla předem i s majetkem. K samotnému odsunu zůstalo kolem 600 internovaných osob. Pro 140 výjimek ze smíšených manželství, přestárých a několik odborníků zůstala Morava dále domovem. Němci, kteří ještě spoléhali na Hitlerem slibované nové zbraně neunesli tíhu skutečnosti a spáchali sebevraždu. V Hustopečích to byl příslušník četnictva R. Kupčík, který zastřelil dceru, ženu a sebe.

Sovětská armáda

Vyslovit několika větami vztah Sovětského vojska k místnímu obyvatelstvu není snadné. Stačí si uvědomit, že frontová linie neprocházela ideální státní hranicí, ale terénem, kde se střídaly české a německé obce. Převažující názor řadového vojska byl, že jsou v „Germánii“. Němečtí obyvatelé se také vůči nepřátelskému vojsku tak chovali. Rozhodně je nevítili, spíše se snažili uškodit. Nelze ani předpokládat, že by měli snahu pomoci raněným nepřátelským vojákům či při jejich pohřbívání, pokud k tomu nebyli přímo donuceni. Uváděné počty padlých sovětských vojáků z německých obcí byly vždy vyšší a bez údajů – tedy bezejmenné. Politická oddělení Sovětské armády informovala vojska o národnostním složení území. Denní kontakt vojska s prostředím však byl jiný. Uváděnou informovanost lze doložit přípravou na vstup do bývalé ČSR. Sovětské vojsko používalo speciální mapy z naší republiky, lišily se jen azbukou textů. Také tzv. „okupační peníze“ (rusko-české) byly v předstihu připraveny a vojsko je mělo rozděleno.

První kontakty Sovětského vojska s českým obyvatelstvem byly přece jen jiné. Jazyková bariéra nebyla takovou potíží jako u Němců. Rychle se dařilo vysvětlit, že jsou na území bývalé ČSR a že patříme také do velké slovanské rodiny. Denní osobní styk, přímá pomoc raněným, při zásobování, budování polních nemocnic a oprav komunikací ovlivnily první vztahy. Spoluúčast na pohřbech v obcích, vztah ke hrobům i snaha a pomoc při záznamu jmen, to vše vytvářelo příznivé prostředí. Samozřejmě, že nechyběly ani excesy – nedílný průvodce všech válek. Není záměrem textu zdůvodňovat, či rozebírat případy rabování, krádeží, znásilňování a jiných forem zvůle vůči českým i německým obyvatelům.

Ruská povaha byla vždy plná rozporů a neslučitelných reakcí. Od zádumčivé, plačtivé lítosti, boдрé srdečnosti a pohostinnosti až téměř k asiatské krutosti. Voják byl schopen vystřelit do Němce celý zásobník. Nelze se tomu divit po všech krutostech, které poznal na vlastním národě. Někde Sověti nešetřili ani naše občany. Pokud se člověk zdráhal vydat na rozkaz „davaj časy“ požadované, hned padaly výhrůžky i výstřely. Na druhé straně rozdávali dětem i ženám cukr, obyvatelstvu na ochutnání „boršč“ a začal i vzájemný výměnný obchod.

Fronta šla krajem

Jednou z nejtěžších podmínek postupu ze Slovenska směrem k Brnu byla řeka Morava. Tuto obtížnou překážku znásobilo jarní tání, posílené strategickým vypuštěním Vranovské přehrady. V hraničních lužních lesích se tak vytvořilo jezero půl druhého kilometru široké. Mimo neproniknutelný les vyčnívala jen železniční trať a části zatopené a podminované silnice z Kútů do Lanžhota. Všech 8 přístupových mostů bylo odstřeleno a celý prostor pod soustředěnou palbou. Německá armáda využila jednu z posledních možností k zastavení trvale postupující frontové linie. Německé pozice u Lanžhota byly posíleny o dalších 5000 vojáků v tankových, motostřeleckých, jezdeckých a pěších útvech. Význam těchto posil plně vystihoval rozkaz zplnomocněnce Říšské branné moci v Protektorátu, generála R. Toussainta: *„Každá pozice a každé obranné zařízení je nutné držet až do posledního muže.“* Pokusy Sovětských vojsk o vytvoření předmostí, ať za dne, či noci, byly krvavě odraženy nebo zcela zlikvidovány. Urputnost bojů na obou stranách byla neskutečná. Týden trvající boje si vyžádaly obrovské ztráty na životech. Skutečnost byla zřejmě krutější, než dodatečně uváděné popisy. Odhad hovoří o 2000 sovětských vojáků, jen na slovenské hranici bylo pohřbeno 1762 osob. Ani civilní obyvatelstvo Lanžhota nebylo ušetřeno. Během bojů zahynulo 82 osob, bylo zničeno 229 domů a 500 těžce poškozeno. Pro větší autentičnost několik citací z deníku válečného zpravodaje:

Michail Maximovič Veršinín – Směr Praha

8. duben...

„V noci ve dvě hodiny třicet minut vyjely katiše ze svého dosavadního úkrytu a přemístily se na břítov v Kútech, kde zaujaly nové palebné postavení. O hodinu později začal mohutný palebný přepad Lanžbota, usnadňující boj rudoarmějců na předmostí za řekou Moravou...“

Bělousovo velitelské stanoviště je u železniční trati, v kamenné budce. Jeho jezdci jsou poněkud jižněji. Leží v močálech u silnice. Severně od železniční tratě jsou pluky Pavlova. Na hrázi, po celé její délce, jsou zakopáni minometiči...

Námaha a napětí boje vzrůstají. Když velitel Pavlov ztratil čtyřicet mužů, dostal rozkaz přemístit se z oblasti Kostic směrem na Lanžbot. Boj o Lanžbot vedou nyní všechny tři pluky – Repinův, Klimentův a Popovův. Všichni se co nejloubeji zakopávají do země. Miny a dělostřelecké granáty stále vybuchují nad hlavami. Těžký boj a pleskání střel v blátě napínají nervy do krajnosti. Němci jsou jak zběsilí. Obnívá smrt se řítí na hlavy útočníků. Dva oddíly zde zalehly. Není v jejich silách zvednout se od země pod tím brozným rachotem smrti. Přesto znovu ustávají, vrhají se do vody k útoku...

Po železničním náspu táhli dělostřelci svá děla a připravovali se na přímou střelbu. Bojovníci se prodírají k Lanžbotu. Řadou, jeden za druhým, utíkají podél železničního náspu. Jinak to nejde, všude kolem je močál. Černé stopy výbuchů po tisících zbrázďily zelenou rovinu...

11. duben 1945

Lanžbot je jako na dlani. Střechy jeho domků jsou skrz naskrz prodávány deštěm střepin. Gardo, pátý den boje! Obněm jsi zničila a nepříteli vyhnala. Před deseti minutami ti běželi Němci vstříc, tísnění ze všech stran. Uvítala jsi je zuřivou palbou samopalů a kulometů. Němci se zmateně schovávali. Naskákali do zákopů, odkud se hned drápali a běželi do domků, z nichž zbyly jen holé stěny. Ani ty Němce neuchránily. Přímou střelbou udeřila plukovní a divízní děla. Lanžbot je náš...

Rozzuření hitlerovci se ještě drží za městečkem. Opevnili se hned za nádražím. Nepravdělná palba, kterou odsud vedou, je již zbytečná. Zde, kde je každá píď země skropena krví gardistů, kde padla nejedna stovka jejich brádnů, zní beslo: Krev za krev, smrt za smrt! Štáby pluků se rozmístily ve sklepě jednoho z nevelkých domů na severním okraji Lanžbota. Podle něj, který má v obci stovky podobných, si lze představit, proč se zde Němci tak dlouho a úspěšně bránili. Každý z domů byl samostatnou pevností. Úzká okna se změnila ve střelny a v nich zůstaly německé kulomety, samopaly i protitanková děla. Odtud fašisté, sami nezranitelní, stříleli na útočící rudoarmějce. Lanžbotskou pevnost bránily elitní esesácké oddíly, které sem přišly z Vídne, Bratislavy a také až z Prahy. Úkolem posádek bylo, jak vypověděli zajatci, raději zabynout do posledního muže, než pustit Sovětskou armádu na území Protektorátu..."

Ke druhému zoufalému pokusu o zastavení rychlého postupu sovětských útvarů došlo na Hustopečku. Změna reliéfu krajiny přivedla německé velení k zřejmě poslednímu pokusu o zadržení fronty před Brnem. Byla to linie od Těšan, Nového Dvora, Šitbořic, Křepic, Nikolčic až k Velkým Němčicím. O významu tohoto obranného manévru svědčí i pilný radiogram K. H. Franka, adresovaný přímo Hitlerovi. Žádá v něm o přeskupení části armády „Süd“ (Jih) ve prospěch armády „Mitte“ (Střed), pro obranu Brna. Sdělení podepřel zprávou, že se objevily ruské tankové špiče u Hodonína. O většinu obcí se zde urputně bojovalo a nebylo výjimkou, že si váleční strany vyměnily několikrátě dobyté pozice. V případě Šitbořic to bylo třikrát. Strategický význam tohoto lokálního boje potvrdil nejméně i zápis na ukořistěné německé mapě: „*Přirodní pevnost před Brnem. Boj do posledního muže*“. Bez důvodu nenazvali obyvatelé obce i okolí Šitbořic „malým Stalingradem“. Do operace zasáhl i velitel německé armády „Mitte“ polní maršál Schörner (zvaný krvavý Ferdinand). V rozkazu doslova napsal: „*Při sebemenších známkách odporu jsou nejtěžší ta nejostřejší opatření. Z vesnic, které jsou v plamenech, se již střílet nebude*.“ Na rozdíl od rozkazů a strategických plánů byla skutečná situace v německé armádě již zcela jiná.

Zdroje byly vyčerpány, zázemí již nebylo schopno zásobování. Scházelo střelivo, chyběly pohonné hmoty, používaly se i trofejní zbraně. Pro názornost uvedeného: Pro posílení obrany Šitbořic byla vyslána četa německých cyklistů s pancéřovými pěstmi. A z druhé strany: Proti tuhému odporu nasadila Sovětská vojska v tomto prostoru soustředěnou palbu děl, kašuší a anderjuší (rakety země–země). Nacistické pokusy zvrátit situaci a proniknout zpět až k Hustopečím neuspěly. Nepomohlo ani stažení těžkých zbraní z okolí (35 tanků a samohybných děl a 30 transportérů). Výpověď svědka, který projel několikrátě za linií na voze se střelivem, se zdá věrohodná. Protitankový příkop před Velkými Němčicemi byl plný mrtvol vojáků obou stran, zabitých koní a zničené vojenské techniky. Při posledním průjezdu svědka bylo vše zahrnuto pásy tanků. Evidované a jistě neúplné počty padlých v prostoru to potvrzují.

Odsun německého obyvatelstva z Hustopečí v roce 1946

Souhrn padlých sovětských vojáků od Borkovan až po hustopečský katastr představuje číslo 926. Pokud by se zahrnula i výchozí pozice od Těšan, čísla by se zvýšila. Sovětské velení jen tam vykázalo ztrátu 346 padlých a 1341 zraněných.

Citace autentického popisu od téhož válečného zpravodaje:

„Němci poznali příliš pozdě, jaké nebezpečí jim hrozí. Soustředili své síly na Němčice a snažili se stůj co stůj bránit tuto linii. Považovali ji za rozhodující pro obranu přístupových cest k Brnu. Naši jezdci oklamali nepřítele ještě jednou. Na vrcholcích kopců, odkud je nejprve svrhli do údolí k Němčicím, obátili směr dalšího postupu na Uberčice. Nepřítel pochopil, že mu hrozí obklíčení, a tak rychle vyklidil Hustopeče a stáhl se do Němčic, kde byla již dříve budována příprava k úporné obraně. Z kopců, odkud se brnuli jezdci do Uberčic, bylo možno pozorovat na silnici mezi Hustopečemi a Němčicemi velkou tankovou bitvu. Bojovali tam brádnové budapeštské bitvy – tankisté generála Katkova...

Tím, že tankisté na sebe upoutali v prostoru Němčic hlavní síly nepřítele, vydatně pomohli našemu jezdectvu. Po osvobození Uberčic vybudovali jezdci s rychlostí pontonovou přepravu přes řeku Svatku. 2. Ukrajinskému frontu tak umožnili proniknout do nepřátelského postavení a dostat se na přístupy k Brnu.“

Nelze zachytit všechny válečné střety, které se udály na našem území. Za připomenutí stojí ještě dvě místa, kde se situace v postupu zpomalila, či úplně zastavila. Na Břeclavsku to bylo u Velkých Bílovic, kdy sovětské vojsko narazilo na silnou německou obranu. S pomocí tanků, děl, minometů a kulometů zde Němci vytvořili souvislou a těžko překonatelnou palebnou překradu. Odpor se podařilo zdolat až následným obchvatným nočním manévrem. Boje na říčce Trkmance před Velkými Pavlovicemi nebyly rovněž snadné. Němci útočili tanky, děly a raketovými vrhači. Sovětské jednotky se musely stáhnout, ale pronikly pěším vojskem korytem Trkmanky až do Pavlovic. Vykázaly zde 245 padlých a 928 raněných. Němci zde měli ztratit 200 mužů. Na Pohořelicku se frontová linie zastavila na několik dnů u Pasohlávek a Nové Vsi.

V souhrnu lze určit za počátek vstupu fronty na území současného okresu 8. duben 1945, kdy byl zahájen boj o Lanžhot. Poslední údaj je z 8. května 1945, kdy Sovětská vojska dobyla Cvrčovice na Pohořelicku.

Evidence ztrát

Od nejstarších válečných střetů až po současnost je známo, že velení vojsk upravuje údaje o svých úspěších i nezdarech. Dosažená vítězství se nadsazují a neúspěchy včetně ztrát snižují. Ve zprávách o nepříteli je tomu přesně naopak. Vlastní zázemí – národ i duch vojska – musí být udržováno v duchu úspěchů a konečného

vítězství. Hlášení z bojišť všech válek to jen potvrzují. Zvláště německé ministerstvo propagandy ovládalo tento způsob dokonale.

Prakticky nikdy nebude možné zjistit skutečné počty padlých na obou válčících stranách. Velení armád nemělo zájem na zveřejňování hrůzných čísel a nemohlo mít ani přesné podklady. Specializované útvary zaměřené na tuto činnost musely zvládnout mnoho a ještě poskytnout údaje. Při velkých bitvách, střídání pozic, neprůchodných terénech to bylo obtížné a často nemožné. Jsou tedy k dispozici čísla, nad kterými můžeme polemizovat, nebo je brát jako fakt, protože jiná nejsou. Všechno ostatní jsou jen odhady, i když seriózní a vycházející od vojenských historiků. Lze souhlasit s názorem, že podle příčiny smrti lze členit padlé do dvou skupin. První a největší množství padlých bylo přímo v bojích, ve většině tam i „pohřbených“, pokud to takto lze vyjádřit. Statistiky je zahrnují do tzv. bezejmenných či nezvěstných. Údaje bylo možné zjistit jen dodatečně, ze stavu těch, co přežili. Tato krutá realita platila pro velká válčiště i boje na našem území.

Pokud se tělesné pozůstatky vůbec našly a byly schopny převozu do nějakého centra, ověřily se údaje, došlo k pohřbení a záznamu do evidence. Druhou skupinu padlých lze vztahovat na ty, kteří utrpěli zranění, byli dopraveni do polních nemocnic a tam podlehl zraněním. Ve většině to byli pochovaní v našich obcích s typickým pomníčkem a hvězdičkou. Tam se zachovaly jména i další údaje. Byly i ztráty o kterých se hovořilo, ale oficiálně nepublikovalo. Ve válečné věřavě není nic mimořádného, že dochází k omylům a zaviněným ztrátám. Byly případy bombardování vlastních pozic i zásobovacích oddílů v domněn, že jde o nepřítele. Na opožděné přenesení palby dělostřelectvem často doplatila jízda, či pěší vojsko. Zapomenut nebyl případ (mimo náš okres) kdy do shromáždění obyvatel vítající osvoboditele, byly svrženy bomby s vírou, že jde o formující se nepřátelské jednotky. Jak se tyto ztráty vykazovaly, můžeme se jen dohadovat. Mnoho zabitých vojáků i civilů způsobila střelba německých záškodníků. Jen minimální počet z celku představují také oběti války. Mezi ně patřili popravení za zbabělost v boji, za rabování a znásilňování, ale i ti, co byli zajati a následně osvobozeni.

Zejména ztráty mladých sovětských vojáků, ještě nedostatečně připravených, byly značné. Určitě mohly být nižší, kdyby nepřevládala póza pohrdání životem s typickým projevem – „Nas nogo“.

Odhad pravděpodobných ztrát proti uváděným

Zpochybňování evidovaných údajů o počtech padlých sovětských vojáků bylo mnoho. Převažovaly, a to logicky, odhady vyšších počtů. Mnoho argumentů, mnoho názorů a odhadů odborných i laických. Pokusme se zamyslet alespoň nad některými, bez vyslovení soudů, či závěrů. Tragická skutečnost zůstane navždy nepoznána.

Místo	Evidováno padlých	Odhad
Lanžhot	241	2000 1760 zaznamenaných a pohřbených na slovenské straně hranice
Nikolčice	20	100
Šitbořice	83	160+ počet padlých v linii od Těšan po Šitbořice (346)
Celkem	344	4020 tj. desetinásobek

Srovnání počtu padlých v centru bojů – tj. v Šitbořicích – 83 a Nikolčicích – 20 s okolními obcemi: Křepice 108, Velké Němčice 282, Nosislav 86, Borkovany 91, celkem 567 padlých.

Rozdílné souhrny uvádějí jako nejvyšší číslo ztrát 5583 osob (tabulka č. 3).

Vezmeme-li v úvahu celý okres a přihlédneme k velmi nepřesným údajům z bývalých německých obcí, tak odhad blízkí se k 7000 obětí se nejvíce nadsazeným.

Centrální pohřebiště v Hustopečích

Vlastní boj o město Hustopeče si vyžádal oběti 378 vojáků a 36 důstojníků. Všichni byli prozatímne pohřbeni na osmi místech přímo ve městě, hroby byly označeny dřevěným pylonem se jménem. Vysoký počet hrobů v místech, kde byly polní nemocnice, potvrzuje poznatek, že většina evidovaných vojáků se jmeny podlehl následkům zranění. V menšině jsou pak údaje jmen padlých přímo na bojišti. Brzo po stabilizaci poměrů byly podniknuty první kroky k vytvoření hromadného pohřebiště z širšího okolí. Tehdejší okresní a městský úřad spolu se sovětskou vojenskou správou dohodli vybraný prostor, potřebné pracovní síly, způsob exhumace a přepravy včetně nutných financí. V roce 1946 byl pověřen vybudováním ústředního hřbitova nadporučík Voskresenský ze specializovaného útvaru Sovětské armády č. 03077. Byly shromážděny tělesné pozůstatky vojáků

z bývalého okresu Hustopeče a Mikulov. Vzhledem k tehdejší menším okresním celkům to byly i obce z Břeclavska, Znojemska a Vyškovska. Podle dochovaných písemných podkladů to bylo 1777 vojinů a 105 důstojníků z 52 obcí. Exhumace a svozy byly provedeny v zimních měsících roku 1946. Oficiální předání hřbitova do péče města se uskutečnilo 3. března 1946.

Důstojníci byli pohřbeni jednotlivě, hroby byly opatřeny pomníčky s texty jmen v azbuce (celkem 101). Vojáci a poddůstojníci byli pohřbeni do společného hrobu označeného černým mramorovým obeliskem. V roce 1975 byl na místě původního pomníku vybudován mohutný památník s reliéfní plastikou. Zhotovil ji akademický sochař Jiří Marek za spolupráce stavitele Miroslava Hinčiče a ing. architekta Františka Ďurdi. Nápis v azbuce a češtině zní: *„Zde je pochován rudoarmějce. Ať jdeš, ať spečháš kamkoliv, zde postůj na chvíli a s vděčným srdcem pokloň se u této mohyly. (Michail Isakovskij)“*.

U příležitosti 55. výročí události byl celý areál renovován.

Pomníky

Nepatří k dobré pověsti národní povahy náš problematický vztah k památníkům a sochám. V určitých dobách je s velkou slávou budujeme a po „revolučních změnách“ je v tichosti likvidujeme, v lepším případě přemísťujeme na méně viditelné místo. Příklad nejtrupnější – monstrozní stavba Stalinova pomníku v Praze a jeho následná likvidace měla být poučením. V našem prostředí jsme skromnější, jen někdy zaměníme význam pomníku za ideový hold soudobému státníkovi. V našich obcích se zachovaly pomníky padlých z I. světové války. Jsou na nich jména obyvatel – vojáků, bojujících za císaře pána, stejně jako jména legionářů (jejich „nepřítel“), kteří položili životy za vznik republiky. Na takových pomnících v Rakousku a Německu jen přibyla jména z poslední války. V našem okrese je taková vzpomínka jen v Rakvicích.

Převažují pomníky, sochy, děla, tank a nedokončený památník – pozorovatelná u Křepic. V obcích okresu je jich celkem 56 (také tam, kde nebyly žádné oběti). Tisíce našich spoluobčanů padlo na světových bojištích. Těm jsme tuto vzpomínku stále dlužní. Z průzkumu je pouze jedna deska v Hruškách, připomínající i oběti zahraničního odboje. V devíti obcích jsou na pomnících jména civilních obětí z domova i zahraničí včetně padlých při průchodu fronty.

Pomník je poděkování a připomenutí, co způsobuje válka. Neměly by být rozdíly mezi vlastními oběťmi a těmi, kteří zde nechali životy za naši svobodu, porazili společného nepřítele, který měl s naším národem a jeho místem v Evropě představy spojené z dálnou Sibiří.

Slovo závěrem

Pro podrobnější zpracování chyběly písemné podklady včetně informací z lokalit. Malým zadostiučiněním byly vzpomínky pamětníků, některé s významnou vypovídací hodnotou. Problematická byla i dostupnost základní literatury. Značná část dobových publikací byla z knihoven vyřazena po nízkou frekvenci výpůjček. Tuto mezeru musely zaplnit soukromé sbírky. Pověstná německá důslednost uváděla (alespoň zpočátku) přesné údaje. Důkazem byla úmrtí oznámení padlých na frontě zveřejňovaná v lokálním tisku. Se zvyšujícími se počty padlých – z propagandistických důvodů – se i tato evidence stala nevěrohodnou.

Jen v Hustopečích se z původních tří jmen podařilo postupně sestavit seznam 115 padlých německých občanů – vojáků. Podle výpovědi pamětníků a odsunutých obyvatel by měl počet přesáhnout 250 osob.

Obecní a městské úřady nemají povětšinou k dispozici objektivní informace, scházejí i písemné prameny. Záznamy v kronikách byly často zpracovávány až dodatečně, takže vycházejí více ze vzpomínek než ze skutečnosti. Nejrozsáhlejší a podrobné informace byly uveřejněny v příležitostných publikacích, ale i v nich existují markantní nepřesnosti. I v knize „Břeclavsko“ z roku 1970 je podrobně popsán postup fronty okresem. Ve výčtu míst s padlými sovětskými vojáky je uvedeno 48 obcí (z celkového počtu 81). Převažují údaje – rovněž neúplné – z Hustopečska, z části Mikulovska a Pohořelicka. Výčet obcí Břeclavska (včetně ztrát) zcela chybí. Celkový počet padlých je stanoven na 2025 vojáků a 105 důstojníků. Srovnání s tabulkou v textu vykazuje značné rozdíly.

Předkládaný přehled vychází z původních dílčích soupisů obcí Břeclavska a Hustopečska, ze soupisu exhumovaných vojáků v jednotlivých obcích, z abecedního seznamu padlých z celého okresu Břeclav a ze seznamu osob pochovaných na hustopečském pohřebišti. Autentickým archivním dokumentem jsou původní, tužkou psané soupisy v azbuce a náčrty míst prvních hrobů na 8 místech v Hustopečích. Rozdíly v jednotlivých seznamech pocházely z mnohonásobných prepisů a nepřesných překladů ruských jmen.

Studiem korespondence ruských rodinných příslušníků pátrajících po svých blízkých v uplynulých 50 letech vyvstalo mnoho podnětů pro další pátrání a v několika případech mohlo dojít k dodatečné identifikaci dříve bezjmenných obětí.

Pokračování výzkumu v této problematice by do budoucna mělo zahrnovat:

1. zpracování uváděné korespondence a zařazování nově zjištěných údajů
2. spolupráci s vojenskými historiky i laickými badateli
3. nové počítačové zpracování komplexních jmenných seznamů
4. Zpracované soubory by měly být poskytnuty OÚ Břeclav a MěÚ Hustopeče. Umožní snadnou a rychlou orientaci při vyhledávání odpovědí na stále ještě docházející dotazy.
5. Ke komplexnímu zpracování dějin druhé světové války na břeclovském okrese chybějí seznamy našich zahraničních vojáků. Chybí i soupis civilních obětí války z jednotlivých obcí.
6. Prospěšné by bylo i vypátrání originálního zápisu o předání hustopečského pohřebiště zástupci sovětské armády do správy města. (Podle záznamu si tento dokument vypůjčil 7. 7. 1975 Karel Horák, autor publikací Na věčnou paměť. Rudá armáda na Břeclavsku.)

Tabulka č. 1

Přehled padlých sovětských vojáků v obcích Břeclavska

obec	celkem padlých sovětských vojáků	z nich identifikováno		pohřbení		zbudované památníky	datum osvobození	národnostní charakter obce*	poznámky
		jméno známo	částečné údaje	lokalita	počty				
Bavory						1975	23. 4. 1945	N	
Boleradice	31	15		Hustopeče	23	1947, 1975	16. 4. 1945	Č	
Borkovany	117	38		Hustopeče	75	1976	18. 4. 1945	Č	
Bořetice	6			Hustopeče	6		15. 4. 1945	Č	
Brod nad Dyjí	49	1		Hustopeče	49	1952	23. 4. 1945	N	
Brumovice	28			Hustopeče	28		16. 4. 1945	Č	
Břeclav	103	23	7	Hodonín	103	1946, 1966	14. 4. 1945	N	
– Charv. Nová Ves	1			Hodonín	1	2 pam.	21. 4. 1945	N	
– Ládňá	8			Hodonín	8		15. 4. 1945	Č	
– Poštorná	14			Hodonín	14		21. 4. 1945	N	část pohřbena v Poštorné
– Stará Břeclav								N	
Břeží	17	2		Hustopeče	15	1973	23. 4. 1945	N	
Bulhary	5		5			1958	22. 4. 1945	N	
Cvrčovice							7. 5. 1945	N	
Diváky	25	8		Hustopeče	22	1975	18. 4. 1945	Č	3 pohřbeni v Šitbořicích
Dobré Pole	8			Hustopeče	8	1973	23. 4. 1945	N	
Dolní Dunajovice	84	4		Hustopeče	84	1949	23. 4. 1945	N	
Dolní Věstonice	2			Hustopeče	2	1975	23. 4. 1945	N	
Dmholec	3			Hustopeče	3	1975	7. 5. 1945	N	
Hlohovec	3	2	1				21. 4. 1945	N	
Horní Bojanovice	14			Hustopeče	14		15. 4. 1945	Č	
Horní Věstonice	38			Hustopeče	36	1971	23. 4. 1945	N	
Hrušky	52	21	7	Hodonín	52	1976	13. 4. 1945	Č	
Hustopeče	426	304	1	Hustopeče	426	1946, 1975	16. 4. 1945	N	centrální pohřebiště
Ivaň	56	3	1	Hustopeče	56	1 pam.	7. 5. 1945	Č	
Jevišovka	49			Hustopeče	49		7. 5. 1945	N	
Kašnice	2			Hustopeče	2		17. 4. 1945	Č	
Klentnice	11			Hustopeče	11	1 pam.	24. 4. 1945	N	
Klobouky u Brna	117	4		Hustopeče	113	1 pam.	17. 4. 1945	Č	
– Bohumilice	31			Hustopeče	31	1 pam.	20. 4. 1945	Č	
Kobyly	103	42		Hustopeče	99	1965	14. 4. 1945	Č	
Kostice	41	17	5	Hodonín	24	1 pam.	13. 4. 1945	Č	17 pohřbeno v Kosticích
Krumvř	66	3		Hustopeče	66	1 pam.	17. 4. 1945	Č	
Křepice	108			Ořechov	108	1975	16. 4. 1945	Č	

obec	celkem padlých sovětských vojáků	z nich identifikováno		pohřbeni		zbudované památky	datum osvobození	národnostní charakter obce*	poznámky
		jméno známo	částečné údaje	lokalita	počty				
Kurdějov	10	2		Hustopeče	10		16. 4. 1945	N	
Lanžhot	241	58	39	Hodonín	241	1953	6.–11. 4. 1945	Č	odhad 2000 padlých
Lednice						1977	21. 4. 1945	N	
– Nejdek							21. 4. 1945	N	
Mikulov	168	36		Hustopeče	152	1 pam.	22. 4. 1945	N	13 pohřbeno v Ořešově
Milovice	4			Hustopeče	4	1956	22. 4. 1945	N	
Moravská Nová Ves	28	1		Hodonín	26		14. 4. 1945	Č	
Moravský Žižkov	62	55	7	Hodonín	60	1965	14. 4. 1945	Č	
Morkůvky	50		1	Hustopeče	50	1975	16. 4. 1945	Č	
Němčičky	33	15		Hustopeče	20		15. 4. 1945	Č	
Nikolčice	20	3		Ořešov	20		16. 4. 1945	Č	odhad 100 padlých
Novosedly	7			Hustopeče	2	1946	8. 5. 1945	N	
Nový Přerov	11			Hustopeče	11		8. 5. 1945	N	
Pasohlávky	28			Hustopeče	27		7. 5. 1945	N	
Pavlov	1			Hustopeče	1	1956	23. 4. 1945	N	
Perná	20	1		Hustopeče	17	1956	23. 4. 1945	N	
Podivín	74	15	13	Hodonín	74	1949	15. 4. 1945	Č	
Pohořelice	88	1		Pohořelice	60	1961	7. 5. 1945	N	
– Nová Ves	30	2		Hustopeče	28		7. 5. 1945	N	
– Smolín							18. 4. 1945	N	
Popice	31	1		Hustopeče	31		16. 4. 1945	N	
Pouzdřany	4	1		Hustopeče	4		16. 4. 1945	N	
Přibice	13			Hustopeče	13	1973	17. 4. 1945	Č	
Přítulky						1955	16. 4. 1945	N	
– Nové Mlýny	28						16. 4. 1945	N	
Rakvice	15		1	Hustopeče	14	1 pam.	15. 4. 1945	N	
Sedlec	8			Hustopeče	8	1 pam.	22. 4. 1945	N	
Starovice	32	2		Hustopeče	30	1 pam.	16. 4. 1945	N	
Starovičky	11	4		Hustopeče	10	1969	15. 4. 1945	Č	
Strachotín	5	1		Hustopeče	4	1960, 1972	16. 4. 1945	N	
Šakvice	13	2		Hustopeče	11	1 pam.	16. 4. 1945	Č	
Šitbořice	83	27		Hustopeče	29	1946	18. 4. 1945	Č	51 pohřbeno v Šitbořicích, odhad 160 padlých
Tvrdonice	58	3		Hodonín		1945, 1977	13. 4. 1945	Č	část pohřbena v Tvrdonicích
Týnec	54	2		Hodonín	52	1961	13. 4. 1945	Č	
Uherčice	13			Hustopeče	13	1946	16. 4. 1945	Č	
Valtice	16	7		Hustopeče	13	1955	21. 4. 1945	N	
– Úvaly	2			Hustopeče	2		21. 4. 1945	N	
Velké Bílovice	43	12	16	Hodonín	43	1965	15. 4. 1945	Č	
Velké Hostěrádky	27	11		Hustopeče	27	1947	17. 4. 1945	Č	
Velké Němčice	282			Ořešov	282	1 pam.	16. 4. 1945	Č	
Velké Pavlovice	25	2		Hustopeče	25		15. 4. 1945	Č	
Vlasatice	8	1		Hustopeče	8	1955	7. 5. 1945	N	
Vranovice	34	1		Hustopeče	34	1975	17. 4. 1945	Č	
Vrbice	32	4		Hustopeče	32	1 pam.	15. 4. 1945	Č	
Zaječí	7			Hustopeče	7	1948	16. 4. 1945	N	
Mišov	142	6		Hustopeče	138	1957	23. 4. 1945	N	obec zanikla
Celkem	3479	763	104		3153				

* národnostní charakter obce – Č převaha českého obyvatelstva (37 obcí)
N převaha německého obyvatelstva (43 obcí)

Tabulka č. 2

Přehled padlých sovětských vojáků z původních okresů

oblast	počty obcí dle tehdejšího členění	padlých celkem	místo pohřbení
Břeclavsko	20	835	Bratislava, Břeclav, Hodonín, Hustopeče, Kostice, Poštorná, Tvrdonice
Hustopečsko	27	1743	Brno, Hustopeče, Kobyli, Nikolčice, Šitbořice, Ořechov
Mikulovsko	33	708	Hustopeče, Mikulov, Pohořelice
Sousední okresy	5	161	Hustopeče 73, Ořechov 4, Hodonín 1
neznámá		40	
celkem	85	3 487	

Přehled vychází ze souhrnného soupisu obcí současného okresu Břeclav.

Přičlenění obcí k původním okresům je podle stavu v roce 1945 (stav z roku 1930 a 1955 je rozdílný – velké a malé okresy). Celkové součty nelze srovnávat.

Informativní souhrn padlých a pochovaných na centrálních pohřebištích:

Hustopeče	1875 osob
Hodonín	1504 osob
Ořechov	1452 osob
celkem	4 831 osob

Tabulka č. 3

Pohřebiště sovětských vojáků padlých v boji o okres Břeclav

místo	celkový počet	z nich identifikováno		z nich neidentifikováno
		jméno známo	částečný údaj	
Bratislava	1	1	0	0
Brno	5	5	0	0
Břeclav	8	2	0	6
Hustopeče	1875	521 (599*)	2	1352
Hodonín	756	430	0	326
Kostice	41	16	5	20
Mikulov VÚ	7	0	0	7
Mikulov hřbitov	2	0	0	2
Ořechov	74	69	0	5
Ořechov – z V. Němčic	282	0	0	282
Poštorná	15	8	5	2
Slovensko – padlí z Lanžhota	1762	0	0	1762
Šitbořice	56	26	0	30
Tvrdonice	56	3	0	53
neznámo, kde padli	643	25	4	614
celkem	5583	1106	16	4461

Tabulka č. 4

Přehled vojenských osob exhumovaných v sousedních okresech a převezzených do společných pohřebišť

místo	celkem padlých	z nich identifikováno	místo pohřbení			převezení z okresu
			Hustopeče	Hodonín	Ořechov	
Bošovice	13		13			Slavkov
Branišovice	2	2	2			Moravský Krumlov
Litobratčice	2	2	2			Mikulov
Nesvačilka	1	1				Židlochovice
Nosislav	86	6	4		2	Židlochovice
Podvorov	1	1		1		Hodonín
Šumice	2	2			2	Moravský Krumlov
Troskotovice	14		14			Židlochovice
bez udání místa	40		40			
celkem	161	14		1	4	

Tabulka č. 5

Přehled padlých sovětských důstojníků na území okresu Břeclav

hodnost	Hustopečsko, Mikulovsko	Břeclavsko	celkem
gardový podplukovník	1	1	2
podplukovník	3	0	3
gardový major	1	1	2
major	3	1	4
gardový kapitán	3	0	3
kapitán	28	2	30
gardový nadporučík	0	0	0
nadporučík	23	2	25
starší poručík	0	2	2
gardový poručík	2	2	4
poručík	31	7	38
mladší poručík	0	10	10
podporučík	22	0	22
celkem	117	28	145

Pozn.: Rozdíly ve vykazování hodnot – hustopečské seznamy uvádějí hodnoty poručíků v české terminologii, břeclavské seznamy vycházejí z ruských hodnot (mladší a starší poručík).

Základní literatura

- Blažek, J., a kol., 1984: Svědkové nemlčí.
 Horák, K., 1975: Na věčnou paměť.
 Horák, K., 1975: Rudá armáda na Břeclavsku, 1975.
 Horák, K., 1978: Věrní odkazu.
 Kolektiv: Sborník Hustopečsko, 1928.
 Kolektiv: Kronika osvobození Břeclavska, 1965.
 Kolektiv: Antifašisté Břeclavska vzpomínají, 1967.
 Kolektiv: Břeclavsko, 1970.
 Kolektiv: Břeclav – Trnava, 1974.
 Odhalení památníku v Hustopečích, příležitostný tisk, 1975.
 Kolektiv: Slovácko, 1978.
 Kolektiv : Vítězné jaro, 1980.
 Kolektiv: Osudný rok 1938 v břeclavském regionu, 1989.
 Kordiovský, E. – Danihelka, J., 1999: Brána do kraje.
 Nováček, S., 1960: Mikulovsko a Pohořelice od nástupu nacismu k osudnému Mnichovu.
 Nováček, S., 1988: Mikulovská RW v boji proti fašismu.
 Peša, V., 1985: Na brněnském směru.
 Vzpomínky J. Sedláčka (rukopis) období 1938–1948 v Hustopečích.
 Vzpomínky B. Frýborta (rukopis) období 1938 v Hustopečích.
 Soubor soupisů padlých sovětských vojáků (městský archiv Hustopeče).
 Ševčík, A. – Zemek, M., 1963: Mnichov varuje.
 Šimáček, R., 1971: Očima účastníků.
 Šuláková, L., 1996–1997: Problematika odsunu Němců, Regiom – Kulturně vlastivědná revue okresu Břeclav. Brno.
 Šuláková, L., 1998: Internační, pracovní a sběrný tábor Hustopeče, Regiom – Kulturně vlastivědná revue okresu Břeclav.
 Fotodokumentace z městského archivu v Hustopečích.